

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) ได้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการกำหนดวิสัยทัศน์ร่วมกันของสังคมไทยใน 20 ปีข้างหน้า โดยนำความคิดของทุกภาคส่วนในสังคมทุกระดับ ตั้งแต่ระดับจังหวัด ระดับอนุภาค และระดับชาติ มาสังเคราะห์เชื่อมโยงเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบให้เกิดเป็น “วิสัยทัศน์ร่วม” ที่สังคมไทยยอมรับร่วมกันโดยคำนึงถึงภาพรวมการพัฒนาที่ผ่านมาสถานการณ์และแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกประเทศเพื่อนำไปสู่สังคมไทยที่พึงประสงค์พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง และสร้างคุณค่าที่ดีให้เกิดขึ้นในสังคมไทย ฉะนั้นแล้วแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 จึงเสมือนเป็นแผนทางยุทธศาสตร์ที่ชี้นำกรอบทิศทางการพัฒนาประเทศในระยะปานกลาง ที่สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ระยะยาว และมีการดำเนินการ โดยใช้แนวคิดที่ยึด “คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา” เพื่อการพัฒนาทุกมิติอย่างเป็นองค์รวม และให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่สมดุลทั้งด้านตัวคน สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างระบบบริหารจัดการภายในที่ดีให้เกิดขึ้นในทุกระดับอันจะทำให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนที่มี “คน” เป็นศูนย์กลางได้อย่างแท้จริง

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) ได้กำหนดจัดทำขึ้นภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกภาคส่วน โดยยึดแนวคิดการพัฒนาแบบองค์รวมที่มีคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา ซึ่งได้กำหนดให้เป็นวาระแห่งชาติ (Agenda Base) ที่เร่งพัฒนาใน 4 เรื่อง คือ 1) การลดปัญหาความยากจนและการกระจายรายได้ 2) การเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ 3) การพัฒนาคุณภาพชีวิตและทุนทางสังคม และ 4) การพัฒนาประเทศให้มั่นคงยั่งยืน ทั้งนี้มีวัตถุประสงค์หลักมุ่งฟื้นฟูเศรษฐกิจให้มีเสถียรภาพและมีภูมิคุ้มกันสามารถพึ่งตนเองได้มากขึ้น ตลอดจนเพิ่มสมรรถนะของระบบเศรษฐกิจโดยรวมให้สามารถแข่งขันและก้าวทันเศรษฐกิจยุคใหม่ รวมทั้งการปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์เพื่อส่งเสริมให้เกิดสมรรถนะ (High Performant) ขณะเดียวกันมีการวางรากฐานพัฒนาประเทศให้เข้มแข็งโดยพัฒนาคุณภาพคน เสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัว ชุมชนและเครือข่ายชุมชนให้เกิดการเชื่อมโยงพัฒนาชนบทและเมืองอย่างยั่งยืน มีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมควบคู่

ไปกับการพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่เหมาะสม รวมถึงการสร้างระบบการบริหารจัดการที่ดีในสังคมทุกระดับ ทั้งภาครัฐ ภาคธุรกิจ เอกชน ภาคการเมือง และภาคประชาชน

ภายใต้เรื่อง การพัฒนาทุนทางสังคม ได้กำหนดให้เป็นวาระแห่งชาติในการพัฒนาคน และสังคมไทยให้สามารถก้าวสู่สังคมเศรษฐกิจฐานความรู้ได้อย่างเท่าทันท่ามกลางสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในสังคมโลก ซึ่งประเทศไทยมีทุนทางสังคมที่ดีอยู่มากมายสามารถนำมาใช้เกื้อกูลให้คนไทยมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ประกอบกับยังนำมาช่วยสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองการปกครองของไทย ซึ่งหากจะกล่าวว่าการพัฒนาประเทศให้เข้มแข็งยั่งยืน และสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างรู้เท่าทันโลกจะต้องมีการพัฒนาคุณภาพของคน มีการปฏิรูปการศึกษา การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและเครือข่ายของชุมชนให้สามารถเชื่อมโยงการพัฒนาทั้งชนบทและเมืองได้อย่างยั่งยืน ยุทธศาสตร์ที่ใช้คือการสนับสนุนให้ครอบครัว ชุมชน องค์กรพัฒนาเอกชน และสถาบันทางศาสนาเข้ามามีบทบาทในการจัดการศึกษา การส่งเสริมบทบาทครอบครัว องค์กรทางศาสนา โรงเรียน ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรภาคธุรกิจบริการ สื่อสารมวลชนและอาสาสมัครให้เข้ามามีบทบาทในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน จึงสามารถจะกล่าวได้ว่าภาครัฐบาลให้ความสำคัญกับทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนให้มามีบทบาทส่งเสริมต่อการจัดการศึกษาทุกประเภท

แต่จากการติดตามผลระยะ 3 ปี ของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) พบว่าการพัฒนาทุนทางสังคมที่ได้กำหนดให้เป็นวาระแห่งชาติ ยังประสบปัญหาและอุปสรรคดังนี้

1. การพัฒนาทุนมนุษย์

1.1 การเข้าถึงหลักประกันสุขภาพ มีหลายประเด็น ที่ต้องเร่งดำเนินการต่อเนื่อง ได้แก่ การปรับปรุงงบประมาณรายหัวให้เพียงพอมีการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนทราบถึงขั้นตอนและขอบเขตการใช้สิทธิให้ชัดเจน และปรับอัตราค่าตอบแทนและมีมาตรการกระจายตัวของบุคลากรให้เหมาะสม การส่งเสริมสุขภาพของประชาชนและชุมชนอย่างเชื่อมโยงเป็นองค์รวม การสร้างพฤติกรรมสุขภาพที่เหมาะสม รวมทั้งการให้ความสำคัญกับการพัฒนาแพทย์แผนไทย และแพทย์ทางเลือก โดยจัดตั้งเครือข่ายการพัฒนาแพทย์ พื้นบ้านในแต่ละท้องที่ และการรับรองมาตรฐานการแพทย์แผนไทยและผลิตภัณฑ์สมุนไพรไทย

1.2 การพัฒนาด้านการศึกษา

- การจัดการศึกษาโดยชุมชนมีการขยายตัวค่อนข้างน้อยสาเหตุหนึ่งน่าจะมาจากกระทรวงศึกษาธิการอยู่ในช่วงปรับโครงสร้างภายในซึ่งกระทบต่อการดำเนินงานด้าน

การศึกษาในห้องถิ่นทั้งในระบบและนอกระบบโรงเรียน ประกอบกับความพร้อมของท้องถิ่นในการรับโอนภารกิจด้านการจัดบริการการศึกษา และยังไม่มีการเตรียมพื้นฐานการศึกษาเพื่อเพิ่มผลิตภาพแรงงานในอนาคตก่อนการก้าวเข้าสู่การเป็นสังคมผู้สูงอายุ

- การผลิตกำลังคนระดับกลาง ประสบกับปัญหาค่านิยมของสังคมไทยที่เน้นปริญญาบัตรและมีทัศนคติในเชิงลบต่อนักเรียนอาชีวะ ทำให้อัตราการเรียนต่อในระดับอาชีวศึกษาลดลง ขณะเดียวกัน จากมาตรการเร่งยกระดับการศึกษาของแรงงานให้สูงขึ้นโดยส่งเสริมการเรียนในสถานประกอบการและการศึกษานอกระบบโรงเรียน แม้จะส่งผลให้จำนวนแรงงานไทยที่จบการศึกษาสูงกว่าระดับประถมศึกษาเพิ่มขึ้นแต่คุณภาพยังไม่ตรงกับความต้องการของสถานประกอบการ ซึ่งเป็นจุดอ่อนต่อการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ

- การพัฒนาบุคลากรด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มีการสนับสนุนการวิจัยและพัฒนาในระดับที่ น้อยมาก เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศพัฒนาแล้วหรือประเทศในภูมิภาคเดียวกัน ทำให้บุคลากรด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมีปัญหาความขาดแคลนทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ เนื่องจากขาดการวางแผนและระบบการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ กิจกรรมการวิจัยและพัฒนาส่วนใหญ่ยังจำกัดอยู่ในมหาวิทยาลัยและสถาบันวิจัยของภาครัฐ โดยขาดการประสานเชื่อมโยงและร่วมมือวิจัยในลักษณะเครือข่ายที่เข้มแข็งส่งผลต่อการวิจัยซ้ำซ้อน ไม่สามารถวิจัยต่อยอดเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มแก่ภาคเศรษฐกิจและสังคมได้มากเท่าที่ควร ทั้งยังขาดระบบการติดตามประเมินผลการดำเนินงานที่มีประสิทธิภาพ ทำให้ไม่สามารถใช้ทรัพยากรที่มีอยู่จำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุด

1.3 ระบบการคุ้มครองทางสังคมยังไม่ครอบคลุมประชาชนทุกกลุ่มโดยเฉพาะผู้ที่อยู่ในเศรษฐกิจนอกระบบและผู้ด้อยโอกาส รวมทั้งการเตรียมความพร้อมสู่สังคมผู้สูงอายุ

2. การพัฒนาทุนทางสถาบัน

2.1 การเผยแพร่หลักธรรมของสถาบันศาสนายังไม่มีวิธีการที่เหมาะสมและยังไม่ได้ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศที่ทันสมัยมาสนับสนุน และการจัดการศึกษาด้านคุณธรรมจริยธรรมในสถานศึกษายังไม่มีบูรณาการไว้ในหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่องและจริงจัง ส่งผลให้ผู้เรียนเรียนรู้หลักธรรมเพียงในเชิงเนื้อหาแต่ขาดการปฏิบัติจนเป็นคุณธรรมประจำตน

2.2 ยังไม่มีการจัดทำฐานข้อมูลการพัฒนาครอบครัวที่ชัดเจน และยังไม่มีการพัฒนาตัวชี้วัดด้านครอบครัวที่สามารถรายงานข้อมูลได้ทันสมัย เพื่อใช้เป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาศักยภาพของครอบครัวต่อไป

2.3 ตัวชี้วัดการพัฒนาทุนทางสังคมยังไม่ถูกนำมาใช้เสริมสร้างทุนทางสังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งทุนทางสถาบัน เพื่อเสริมสร้างการรวมกลุ่มและสร้างเครือข่าย เสริมสร้างการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและสร้างความเสมอภาคและความเป็นธรรมในสังคม เพื่อลดความขัดแย้งในสังคม

3. การพัฒนาทุนทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรม

3.1 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องขาดอำนาจในการดำเนินการงานเฝ้าระวังทางวัฒนธรรมอย่างเต็มที่ เพราะข้อจำกัดทางกฎหมาย และขาดการจัดทำระบบข้อมูลและการติดตามผล ประเมินผลการดำเนินการวัฒนธรรม

3.2 ชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ยังขาดการมีส่วนร่วมในการพัฒนาและอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรมค่อนข้างน้อย

ดังที่ได้นำเสนอมาแล้วว่าแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) นั้น ได้กล่าวถึงการพัฒนาทุนทางสังคมในการบริหารราชการแผ่นดินที่ช่วยทำให้การพัฒนาประเทศเกิดความสมดุลและมีเสถียรภาพไม่พึ่งพิงเฉพาะทุนตัวเงินและทุนทางทรัพยากรธรรมชาติมากเกินไป ขณะเดียวกันทุนทางสังคมยังช่วยลดช่องว่างของการกระจายรายได้ระหว่างพื้นที่และกลุ่มคนต่างๆ รวมทั้งช่วยเพิ่มผลิตภาพของตัวคนและเศรษฐกิจส่วนรวมที่จะนำไปสู่การเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ ลดต้นทุนทางเศรษฐกิจและสังคมที่ไม่จำเป็นในทุกระดับทำให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถพึ่งตนเองได้ อีกทั้งยังช่วยให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ถ่ายทอดประสบการณ์ที่ดี และสร้างนวัตกรรม / องค์ความรู้ใหม่ๆ ขึ้นมาอย่างต่อเนื่อง

ดังนั้น “ทุนทางสังคม” จึงมีความสัมพันธ์กันระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และมนุษย์กับธรรมชาติ เพื่อการเกื้อกูลกันในทางจิตใจ การช่วยเหลือ การให้ความเชื่อถือ ไว้เนื้อเชื่อใจ การแลกเปลี่ยนเพื่อการเรียนรู้ทางความรู้ ภูมิปัญญา วัฒนธรรม และจารีตประเพณี อันจะก่อให้เกิดพลังของการร่วมมือ และสามารถจะสร้างเป็นเครือข่ายแห่งการพัฒนาได้อย่างยั่งยืน ซึ่งพลังที่มีอยู่ในชุมชนและสังคมเกิดจากการรวมตัวของกลุ่มคนเพื่อที่จะอยู่ร่วมกัน ทำงานร่วมกันบนพื้นฐานของความไว้เนื้อเชื่อใจ สายใยความผูกพันและวัฒนธรรมที่สั่งสมของสังคมไทย โดยมีองค์ประกอบเกื้อหนุนสำคัญ ได้แก่ ทุนมนุษย์ ทุนสถาบัน และทุนทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรม การพัฒนาทุน

ทางสังคมเริ่มได้รับความสำคัญมากขึ้น และมีการขับเคลื่อนทั้งการพัฒนาทุนมนุษย์ ทุนทางสถาบัน และทุนทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ที่มีความเชื่อมโยงกับยุทธศาสตร์การพัฒนาคน และการคุ้มครองทางสังคม ก่อให้เกิดการพัฒนาและใช้ประโยชน์ทุนทางสังคมอันนำไปสู่การยกระดับความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตของคนในสังคมไทยให้ดีขึ้น

ซึ่งจะเห็นได้จากทุนทางสังคมในประเทศที่พัฒนาแล้ว ส่วนหนึ่งก็ได้สะท้อนให้เห็นถึงความสมดุลในวิถีชีวิตและระบบการจัดการที่เหมาะสมหลังจากที่ได้ถูกละทิ้งหรือสูญหายไปจากสังคมและได้นำกลับมาพัฒนาให้สามารถคงอยู่ควบคู่ไปกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม ดังนั้น การนำเสนอคำว่าทุนทางสังคมของนักวิชาการก็เพื่อให้สังคมเกิดความตระหนักต่อเรื่องดังกล่าว อันจะเป็นประโยชน์ต่อการจัดการทุนทางสังคมในอนาคตเพื่อให้เกิดคุณภาพชีวิตที่ดีแก่บุคคลในสังคม

การฝึกอบรมวิชาชีพเป็นการให้การศึกษาเพื่อการฝึกฝนอบรมประชาชนด้านการมีอาชีพ และส่งเสริมการมีรายได้ เป็นงานสวัสดิการที่มีลักษณะเพื่อส่งเสริมสวัสดิภาพทั่วไป ของประชาชนเป็นการพัฒนาคนอันจะนำประโยชน์ไปสู่ตนเอง ครอบครัว ชุมชน และสังคมอันหมายถึงการส่งผลต่อความเจริญก้าวหน้าของประเทศชาติส่วนรวม เรื่องของการจัดการศึกษาเป็นหนึ่งในบริการสังคมที่จะทำให้บุคคลมีคุณภาพชีวิตที่ดีได้ นั่นก็หมายถึงการจัดสวัสดิการด้านการศึกษา เป็นสิ่งที่ประชาชนพึงได้รับบริการที่ส่งเสริมและพัฒนาตนเองให้มีความรู้ ทักษะ ตลอดจนปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์เพื่อนำไปสู่การดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพต่อไป พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้กำหนดความมุ่งหมายในการจัดการศึกษาและกำหนดหลักการจัดการศึกษาไว้ในมาตรา 6 และมาตรา 8 ดังนี้

“การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทย ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข”

การจัดการศึกษาจะต้องยึดหลัก ดังนี้

1. เป็นการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน
2. ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา
3. มีการพัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง

การจัดการศึกษาในปัจจุบันนี้มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเน้นความร่วมมือระหว่างบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน และสถาบันทางสังคมต่างๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหา ความต้องการ และแลกเปลี่ยนประสบการณ์

การพัฒนาระหว่างชุมชน โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญและยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพของตนเอง จากแนวคิดดังกล่าวนี้ การจัดการศึกษาที่เน้นการมีส่วนร่วมระหว่างบุคคลหรือสถาบันต่างๆ นั้น หมายถึงการใช้ทุนทางสังคมร่วมกัน ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการที่จะพัฒนาทุนทางสังคมที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด และมีแหล่งให้บริการทางการศึกษาและงานอาชีพต่างๆ เป็นชุมชนทรัพยากรความรู้ให้แก่บุคคลทุกเพศ ทุกวัย ช่วยให้บุคคลได้มีความรู้ และได้เรียนรู้การดำเนินชีวิตร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น การจัดการศึกษาจะต้องมีความเข้าใจหลักการของการใช้ทุนทางสังคม และมีความเข้าใจในกระบวนการของทุนทางสังคมเสียก่อน เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นและสอดคล้องกับทุนทางสังคมที่มีอยู่ในพื้นที่นั้นๆ อย่างไรก็ตามในการพัฒนาจะต้องอาศัยความร่วมมือจากส่วนต่างๆ ของสังคม และการสร้างจิตสำนึกสาธารณะของประชาชนในการมีส่วนร่วม ระดมสรรพกำลังของทุนทางสังคมอันมี ทุนมนุษย์ ทุนทางสถาบัน และทุนทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ที่เกิดจากความไว้วางใจ การช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกัน ฯลฯ มาเป็นพลังขับเคลื่อนต่อการพัฒนาสังคมร่วมกัน

มูลเหตุจูงใจในการศึกษา

ภายใต้แผนพัฒนากรุงเทพมหานคร ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2545-2549) มีจุดเน้นให้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา สร้างสังคมให้เข้มแข็ง ยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงพัฒนาอย่างยั่งยืนไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม สร้างความเข้มแข็งด้านการเงินการคลัง (ทั้งโดยการเพิ่มรายได้และตัดรายจ่าย) และเตรียมพร้อมรับการถ่ายโอนอำนาจจากรัฐ แผนฯ ฉบับที่ 6 แบ่งยุทธศาสตร์การพัฒนาเป็น 7 ด้าน คือ ด้านการบริหารและการปกครอง ด้านการคลัง ด้านทรัพยากรมนุษย์และสังคม ด้านการจราจรขนส่งและสาธารณูปโภค ด้านผังเมืองและการใช้ที่ดิน ด้านสิ่งแวดล้อมและด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ ซึ่งสามารถจะสรุปสาระสำคัญของยุทธศาสตร์แต่ละด้านที่เกี่ยวข้องกับทุนทางสังคม ได้ดังนี้

ด้านทรัพยากรมนุษย์และสังคม แบ่งเป็น 7 สาขา คือ สาขาการศึกษา สาขาวัฒนธรรม สาขาสุภาพ สาขาพัฒนาชุมชน สาขาสวัสดิการสังคม สาขาการท่องเที่ยว และสาขาการกีฬา ซึ่งในแต่ละสาขาจะเน้นการพัฒนาต่างกัน ดังต่อไปนี้

1. สาขาการศึกษาเน้นการพัฒนาระบบบริหารจัดการ พัฒนาการให้บริการทางการศึกษา พัฒนาคุณภาพสถานศึกษา จัดการศึกษาหลักสูตรระยะสั้นและหลักสูตรวิชาชีพ และจัดตั้งวิทยาลัยอาชีวศึกษา วิทยาลัยชุมชนและมหาวิทยาลัยในสังกัดกรุงเทพมหานคร

2. สาขาวัฒนธรรมเน้นการอนุรักษ์ เผยแพร่และปลูกฝังวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น การปลูกฝังค่านิยม จริยธรรมและคุณธรรมของสังคมไทย ปรับปรุงประสิทธิภาพการบริหารจัดการในการดำเนินการ ด้านวัฒนธรรม

3. สาขาสุขภาพเน้นให้ประชาชนมีบทบาทในการกำหนดทิศทางการพัฒนาและมีส่วนร่วมในการดูแลสุขภาพตนเอง พัฒนาระบบบริการสุขภาพแบบผสมผสาน ให้หลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า พัฒนาบุคลากร พัฒนาระบบการประสานงานเพื่อความร่วมมือระหว่างวิชาชีพและสร้างโอกาสในการวิจัย

4. สาขาพัฒนาชุมชนเน้นการสร้างงาน สร้างอาชีพและรายได้ให้กับสมาชิกชุมชน พัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมต่างๆ พัฒนาสิ่งแวดล้อมชุมชนและพัฒนาระบบการบริหารงานพัฒนาชุมชน

5. สาขาสวัสดิการสังคมเน้นการพัฒนาระบบบริการ ให้โอกาส และดูแลผู้ด้อยโอกาสและประสบภาวะยากลำบาก ส่งเสริมความเข้มแข็งของครอบครัว และพัฒนาการบริหารจัดการสวัสดิการสังคม

6. สาขาการท่องเที่ยวเน้นการพัฒนาระบบการบริหารจัดการท่องเที่ยวพัฒนาประสิทธิภาพการให้บริการของผู้ประกอบการธุรกิจส่งเสริมและพัฒนากิจกรรมเพื่อเพิ่มรายได้จากการท่องเที่ยวและอำนวยความสะดวกและความปลอดภัยให้กับนักท่องเที่ยว

7. สาขาการกีฬาเน้นพัฒนาการบริหารจัดการโรงเรียนกีฬา ศูนย์ฝึกกีฬาและลานกีฬา และใช้กีฬาเป็นเครื่องมือในการลดปัญหาทางสังคมและพัฒนาศักยภาพของประชาชน

หัวใจสำคัญของแผนพัฒนากรุงเทพมหานคร ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2545-2549) คือ ดำเนินการให้กรุงเทพมหานครเป็นเมืองน่าอยู่ด้วยการบริหารจัดการที่ดี และมีความร่วมมือจากทุกภาคส่วนของสังคม โดยชุมชนมีความเข้มแข็ง ครอบครัวอบอุ่นและสงบสุข

จากแผนพัฒนากรุงเทพมหานคร ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2545-2549) มาเป็นนโยบายการปฏิรูปราชการของสำนักพัฒนาสังคม กรุงเทพมหานคร ในฐานะหน่วยงานหนึ่งระดับสำนักเทียบเท่ากับกรมที่ปรับใหม่จากการรวมส่วนราชการของกรุงเทพมหานคร ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสังคมมาอยู่รวมกันเป็นหนึ่งในสี่สำนักของกลุ่มภารกิจด้านทรัพยากรมนุษย์และสังคม ซึ่งมีบทบาทและหน้าที่ในการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพและความมั่นคงในชีวิตของประชาชน สร้าง

ความเป็นธรรมและความเสมอภาคในการดำรงชีวิต การส่งเสริมคุ้มครองและพิทักษ์สิทธิของบุคคล พัฒนาศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน การส่งเสริมและพัฒนาสถาบันครอบครัว ตลอดจนศึกษา วิเคราะห์ วิจัย ปัญหาและแนวทางดำเนินงานด้านการพัฒนาสังคม ภายใต้วิสัยทัศน์ที่ว่า “สำนักพัฒนาสังคมเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ในการสนับสนุนและประสานกระบวนการทำงานด้านพัฒนาสังคม โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วม เพื่อเสริมสร้างคุณภาพชีวิตให้ประชาชนและครอบครัวอบอุ่น มีความอยู่ดีกินดี รวมทั้งสังคมมีความเอื้ออาทรและสมานฉันท์อย่างยั่งยืน” โดยมีภารกิจในการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมภาคประชาชนต่อการสร้างเสริมงานพัฒนาคุณภาพชีวิตและแก้ไขปัญหาความต้องการของชาวกรุงเทพมหานคร จัดตั้งศูนย์ส่งเสริมอาชีพครบวงจร และส่งเสริมอาชีพและการจ้างงานในชุมชน ซึ่งจากภารกิจดังกล่าวนี้ทำให้เห็นว่า การจัดการศึกษาด้านอาชีพจะต้องอาศัยความร่วมมือช่วยกันในระดับปฏิบัติการระหว่างสำนักพัฒนาสังคม และประชาชนในชุมชนเพื่อผลักดันการมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นตามนโยบายของกรุงเทพมหานคร (พลพันธ์ ไกรเสริม, 2548, น. 2-3)

รายงานปฏิปัติราชการของสำนักพัฒนาสังคม กรุงเทพมหานคร ตามแผนพัฒนากรุงเทพมหานคร ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2545-2549) นั้น พบว่า การบริหารราชการส่วนสำนักพัฒนาสังคมในด้านการสร้างโอกาสทางการศึกษาและเรียนรู้อย่างมีคุณภาพมาตรฐานสำหรับคนทุกวัย ยังพบปัญหา และอุปสรรค คือ ขาดการประสานและการพัฒนาเครือข่ายสำหรับแลกเปลี่ยนทางวิชาการ ประสบการณ์ และเทคนิคการจัดการเรียนการสอน ด้านการบริหารจัดการเมืองตามหลักธรรมาภิบาล ยังพบปัญหาและอุปสรรค คือ การเข้าร่วมกิจกรรมของประชาชนกระจุกตัวอยู่กับกลุ่ม หรือบุคคลเดิมๆ และกรรมการชุมชนยังไม่เข้าใจบทบาทและขาดความเข้าใจในการทำงานแบบมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง และด้านการบริหารจัดการภายใน ยังพบปัญหาและอุปสรรค คือ ขาดระบบฐานข้อมูลและการจัดการองค์ความรู้มาสนับสนุน ซึ่งแม้ว่าแผนพัฒนากรุงเทพมหานคร ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2545-2549) สุนโยบายระดับสำนักพัฒนาสังคม กรุงเทพมหานคร จะพูดถึงการพัฒนาทุนทางสังคมในด้านการส่งเสริมการให้ความร่วมมือ และการประสานราชการกับหน่วยงานระดับชุมชนแต่ก็ยังมีปัญหาและอุปสรรคตามที่ได้รายงานในเบื้องต้นแล้ว

การจัดการศึกษาอาชีพ มีหน่วยงานที่จัดการศึกษาด้านอาชีพ ทั้งที่เป็นการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งได้แก่ การศึกษาในระบบ มีโรงเรียนจัดการศึกษาวิชาสามัญโดยมีการสอนวิชาชีพตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ การศึกษานอกระบบ ซึ่งจัดการศึกษานอกระบบแก่ประชาชน รวมทั้งมีการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพ การศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต และการศึกษาเพื่อพัฒนาสังคมและมนุษย์ การศึกษาตาม

อัยยาศัย ที่มีการส่งเสริมให้การศึกษาตามอัยยาศัยในการด้านการส่งเสริมอาชีพ ประสานงาน จัดหาแหล่งจำหน่ายผลผลิต การให้ข่าวสารด้านแรงงานแก่ผู้ว่างงานในชุมชน และให้คำปรึกษา แนะนำทางวิชาการเกษตรเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต

จากที่ได้กล่าวมาแล้วว่า ความสำคัญในการจัดการศึกษานั้นอยู่ที่การนำทรัพยากรในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาทุกประเภทรวมถึงการศึกษาอาชีพ หากจะพิจารณาในการศึกษาให้เหมาะสม ผู้ศึกษาได้ศึกษาขอบเขตและสภาพทั่วไปในเบื้องต้นของชุมชนแขวงบางระมาด เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร เพื่อนำมาประกอบในการดำเนินการศึกษารั้งนี้ พบว่าสภาพโดยทั่วไปของชุมชนแขวงบางระมาดนั้น มีที่ตั้งและอาณาเขต ตั้งอยู่บริเวณตอนกลางของเขตตลิ่งชัน มีพื้นที่ทั้งหมด 9.337 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นไร่ 5,835.625 ไร่ เป็นพื้นที่การเกษตร 1,728.5 ไร่ มีการแบ่งเขตการปกครองเป็น 23 หมู่ มีลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบสลับกับกลุ่มเล็กน้อยซึ่งส่วนใหญ่อยู่บริเวณหมู่ 1, 2, 3 ด้านการคมนาคมมีทางรถยนต์ถนนพหลโยธินสาย 1 ถนนบางระมาด ถนนวัดประดู่ ถนนวัดแก้ว - เงิน - ทอง ยังคงมีใช้การคมนาคมทางน้ำในการขนส่งพืชผลการเกษตร ด้านการเกษตร มีการทำสวน ปลูกไม้ผล และพืชผัก ซึ่งเป็นรายได้หลักของประชาชนส่วนใหญ่ นอกนั้นการประกอบอาชีพของประชาชนบางส่วนยังมีการรับจ้าง และประกอบอาชีพอื่น และด้านสาธารณูปโภคพื้นฐานซึ่งมีไฟฟ้าประปาครบทุกหมู่บ้าน ส่วนโทรศัพท์พื้นฐานยังไม่ครบทุกหมู่บ้าน

สำหรับด้านการศึกษามีโรงเรียนระดับประถมศึกษา 4 โรงเรียน โรงเรียนระดับมัธยมศึกษา 1 โรงเรียน โรงเรียนฝึกอาชีพกรุงเทพมหานคร 1 โรงเรียน และวัด 5 วัด มีกลุ่มส่งเสริมการปลูกพืชผักเพื่อการส่งออก 1 แห่ง กลุ่ม OTOP ระดับ 2-5 ดาว คือ กลุ่มอาชีพตัดเย็บเสื้อผ้าไหม ผ้าฝ้าย ทอมือ กลุ่มอาชีพทำขนมทองม้วนสมุนไพร กลุ่มอาชีพผลิตไอติมโบราณ และกลุ่มศิลปประดิษฐ์จากลูกมะพร้าว จากข้อมูลในเบื้องต้นจะเห็นได้ว่า ชุมชนแขวงบางระมาดนี้ มีความหลากหลายในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของการคมนาคม ด้านการเกษตร ด้านสาธารณูปโภคพื้นฐาน ด้านการจัดการศึกษาระบบต่างๆ และการประกอบอาชีพ กลุ่มอาชีพต่างๆ ของประชาชนในชุมชนอีกด้วย ซึ่งมีการให้บริการจากหน่วยงานราชการ รัฐวิสาหกิจ องค์การเอกชน และประชาชน ที่อยู่ในระดับปฏิบัติการ จึงได้เห็นและมีความตระหนักว่า ในท้องถิ่นหรือชุมชนที่หน่วยราชการตั้งอยู่นั้น มีทรัพยากรในชุมชนอยู่มากมายที่สามารถนำมาใช้โดยผ่านกระบวนการทุนทางสังคมเพื่อจะได้มีแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญา มีสถาบันทางสังคมที่ส่งเสริมการพัฒนา และมีผู้ทรงคุณวุฒิท้องถิ่นที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาได้อันจะก่อให้เกิดการเอื้อประโยชน์ต่อการบริหารจัดการ และส่งเสริมการศึกษาด้านอาชีพให้กับประชาชนได้อย่างดี และสอดคล้องกับสภาพ

ความต้องการของชุมชน แต่ทว่าหน่วยงานที่จัดการศึกษาด้านอาชีพในชุมชนนั้นยังขาดการจัดการและกระบวนการที่จะนำทุนทางสังคมมาใช้ให้เห็นปรากฏเห็นเป็นรูปธรรมอย่างชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดการศึกษาด้านอาชีพที่เน้นการใช้ทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาการมีส่วนร่วม การเรียนรู้ร่วมกัน และการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

การศึกษาคครั้งนี้ ทำให้ผู้ศึกษามีความสนใจต้องการรู้ว่า ลักษณะของทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชนเป็นอย่างไร อะไรคือทุนทางสังคมที่ใช้ในการจัดการศึกษาด้านอาชีพบ้าง ทุนทางสังคมจะเข้ามามีบทบาทในการจัดการศึกษาด้านอาชีพได้มากน้อยอย่างไร และต้องการรู้ว่าผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาในชุมชน มีแนวทางในการส่งเสริมการใช้ทุนทางสังคมในการจัดการศึกษาด้านอาชีพในชุมชนอย่างไร เพื่อเป็นข้อเสนอแนะให้กับหน่วยงานที่จัดการศึกษาอาชีพ และหน่วยงานองค์กรปกครองท้องถิ่นได้นำไปประยุกต์ใช้ในการใช้ทุนทางสังคมต่อไป ดังนั้น ผู้ศึกษาจึงได้ดำเนินการศึกษาเรื่องการพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อการจัดการศึกษาด้านอาชีพ : ศึกษาเฉพาะกรณี ชุมชนแขวง บางระมาด เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร โดยใช้กระบวนการทางการใช้ทรัพยากรอย่างเหมาะสมในการบริหารจัดการศึกษาด้านอาชีพ การเรียนรู้ หลักการและวิธีการเลือกใช้ทรัพยากรอันจะส่งผลไปสู่ผู้เรียนให้สามารถมีแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต และมีคุณภาพชีวิตที่มั่นคง

วัตถุประสงค์ในการศึกษา

1. เพื่อศึกษาลักษณะของทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชน
2. เพื่อศึกษาการใช้ทุนทางสังคมในการจัดการศึกษาด้านอาชีพในชุมชน
3. เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมการใช้ทุนทางสังคมในการจัดการศึกษาด้านอาชีพ

ในชุมชน

ขอบเขตในการศึกษา

การศึกษารื่อง การพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อการจัดการศึกษาด้านอาชีพ : ศึกษาเฉพาะกรณี ชุมชนแขวงบางระมาด เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร เพื่อศึกษาลักษณะของทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชน เพื่อศึกษาการใช้ทุนทางสังคมในการจัดการศึกษาด้านอาชีพในชุมชนและเพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมการใช้ทุนทางสังคมในการจัดการศึกษาด้านอาชีพในชุมชน ซึ่งมีขอบเขตด้านประชากรในการศึกษาคครั้งนี้ คือ ชุมชนแขวงบางระมาด เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร จำนวน 9

ชุมชน มีคณะกรรมการชุมชน จำนวน 82 คน โดยวิธีการแจกแบบสอบถาม และการสัมภาษณ์แบบลุ่มลึกกับผู้นำชุมชน จำนวน 1 คน การสนทนากลุ่มกับ ตัวแทนกลุ่มอาชีพ และตัวแทนประชาชนในชุมชน จำนวน 4 คน

นิยามศัพท์ที่ใช้ในการศึกษา

ทุนทางสังคม หมายถึง การมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันของประชาชนที่แสดงออกในรูปของกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน ที่ก่อให้เกิดการรวมตัวกันบนพื้นฐานของความไว้วางใจเพื่อสร้างประโยชน์ต่อส่วนรวมโดยมาจากการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน

ลักษณะของทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชน หมายถึง ทุนมนุษย์ ทุนสถาบัน และทุนภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างกันของคนในชุมชน

- ทุนมนุษย์ ได้แก่ บุคคลทั่วไปและผู้นำทางสังคม เช่น ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้อาวุโส พระหมอฟ้าบ้าน อาสาสมัคร ฯลฯ ที่มีความรัก ความไว้วางใจ มีน้ำใจและเอื้ออาทรต่อมนุษย์ และมีหลักศีลธรรมที่ดี เช่น มีคุณธรรม ความซื่อสัตย์ จิตสำนึกสาธารณะ ฯลฯ ที่จะทำประโยชน์ต่อสังคม

- ทุนสถาบัน ได้แก่ สถาบันภายในชุมชน เช่น โรงเรียน วัด ฯลฯ ที่มีบทบาทสนับสนุนให้เกิดพลังของคนในชุมชนและสังคม รวมถึงกฎหมายและระเบียบปฏิบัติของสังคมที่ทำให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันได้

- ทุนภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ได้แก่ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะวัฒนธรรมไทย จารีตประเพณีที่ดั่งาม และสถาปัตยกรรมต่างๆ เช่น แหล่งประวัติศาสตร์ โบราณคดี เป็นต้น

การใช้ทุนทางสังคมในการจัดการศึกษาด้านอาชีพ หมายถึง การมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน ในการร่วมจัดการศึกษาด้านอาชีพ เช่น การมีส่วนร่วมในการกำหนดปรัชญา วิสัยทัศน์ ร่วมทำแผน ร่วมดำเนินการ และร่วมติดตามผล เป็นต้น

การจัดการศึกษาด้านอาชีพ หมายถึง การส่งเสริมการจัดการศึกษา การมีส่วนร่วมของประชาชนและสถาบันต่างๆ ในการสร้างอาชีพเพื่อมีรายได้ให้กับประชาชนในชุมชน

ทัศนะของผู้นำชุมชนต่อการใช้ทุนทางสังคม หมายถึง ความคิดเห็นต่อระดับการใช้ทุนทางสังคมในการจัดการศึกษาด้านอาชีพ ที่มาจากการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน ในการร่วมทำกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน เช่น การเข้ามีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน การประชุม การวางแผน การติดตามผลและประเมินผลงาน เป็นต้น

แนวทางการส่งเสริมการใช้ทุนทางสังคมในการจัดการศึกษาด้านอาชีพ หมายถึง แนวทางในการส่งเสริมและสร้างการมีส่วนร่วมในการใช้ทุนทางสังคม และการพัฒนาแนวทาง เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการวางแผนและนโยบายของการจัดการศึกษาด้านอาชีพในชุมชน

ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษา

1. ทำให้ทราบถึงทุนทางสังคมที่ใช้ในการจัดการศึกษาด้านอาชีพในชุมชน
2. ทำให้ทราบถึงปัญหาและอุปสรรคของการพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อการจัดการศึกษาด้านอาชีพ
3. นำผลการศึกษาไปใช้เป็นแนวทางการใช้ทุนทางสังคมกับการจัดการศึกษาด้านอาชีพเพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชน จะได้นำเสนอแนวทางต่อการวางแผนและนโยบายการบริหารจัดการศึกษาด้านอาชีพ ต่อกรุงเทพมหานคร